

РЕАЛІЗАЦІЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ В ЕВРИСТИЧНОМУ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВTHE IMPLEMENTATION OF THE STRUCTURAL COMPONENTS
OF STUDENTS' INDEPENDENT WORK AT HEURISTIC LEARNING
OF FOREIGN LANGUAGES

У статті зазначено, що на вимогу суспільних змін сьогодення відбуваються значні реформаторські перетворення і в навчальному процесі, зокрема і в організації самостійної роботи. Запровадження в навчання інноваційних технологій вимагає ретельних і компетентних педагогічних дій. Самостійна робота з вивчення іноземної мови розглядається в контексті евристичного навчання, якому притаманні ствердження суб'єкт-суб'єктних стосунків, пріоритет самостійної пізнавально-творчої діяльності, спрямованість на самостійне створення студентами обраного і значущого для них освітнього продукту, досягнення продуктивної співтворчості суб'єктів навчання на основі евристичної діалогової взаємодії, інтенсивне формування вмій запитальної діяльності, оптимальної діагностики й оцінки перебігу та результатів самостійної роботи на основі досконалого критеріального апарату. На основі аналізу наукових джерел і практики обґрунтовано специфічні ознаки самостійної роботи в межах евристичного навчання: самостійно визначати тему, мету, завдання, способи навчальної роботи, творчо переосмислювати і трансформувати одержану інформацію, створювати власні освітні продукти та адекватно оцінювати перебіг і результати самостійної пізнавальної діяльності. Висвітлюються структурні компоненти самостійної роботи студентів в евристичному навчанні: мотиваційно-цільовий, змістовно-операційний, діагностично-корекційний, підсумково-прогностичний. Основну увагу зосереджено на процесуально-змістовних особливостях зазначених компонентів самостійної роботи евристичного характеру. Подано детальний опис дій, які необхідні для реалізації того чи іншого компонента. Зроблено акцент на взаємозумовленості та нероздільності у застосуванні всіх компонентів самостійної роботи. Наголошено на тому, що вміння працювати самостійно не позбавляє студентів можливості звертатися за консультацією до викладача, підручників, інших джерел інформації. У статті наведено приклади з власного досвіду організації самостійної роботи студентів в евристичному навчанні іноземної мови.

Ключові слова: евристичне навчання, самостійна робота, пізнавальна самостійність, творча діяльність, освітній продукт.

The article states that at the request of social changes today there are significant reform transformations in the educational process, in particular in the organization of independent work. The introduction of innovative technologies in training requires careful and competent pedagogical actions. Independent work at learning of a foreign language is considered in the context of heuristic learning, which is characterized by the affirmation of the subjective relationships, the priority of independent cognitive and creative activities, the focus on the independent creation by students of the selected and significant educational product, the achievement of productive co-creation of subjects of learning on the basis of heuristic dialogue interaction, the intensive formation of the skills of the requested activity, optimal diagnosis and evaluation of the course and results of independent work on the basis of the perfect criterion apparatus. Based on the analysis of scientific sources and practices, specific features of independent work within heuristic learning are substantiated: to determine the topic, purpose, objectives, methods of educational work independently, creatively rethink and transform the received information, create their own educational products and adequately assess the course and results of independent cognitive activity. The structural components of the students' independent work at heuristic learning are highlighted: motivational-objective, meaningful-operational, diagnostic-correctional, final-prognostic. The main attention is focused on the procedural and substantive features of these components of independent work of a heuristic nature. The detailed description of the actions necessary for the implementation of a particular component is presented. The emphasis is made on interconnectedness and inseparability in the use of all components of independent work. It was emphasized that the ability to work independently does not leave students the opportunity to ask for an advice from a teacher, a consultation from textbooks, and other sources of information. The article provides examples from own experience in organizing the students' independent work at heuristic teaching of a foreign language.

Key words: heuristic learning, independent work, cognitive independence, creative activity, educational product.

УДК 373.5.046.16
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.30>

Усенко Н.М.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри
іноземних мов
Сумського державного університету

Плохута Т.М.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри
іноземних мов
Сумського державного університету

Зайцева І.О.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри
іноземних мов
Сумського державного університету

Постановка проблеми в загальному вигляді.

У сучасному світі, де реформування відбувається на всіх рівнях, перед вищими навчальними закладами гостро постає потреба в підготовці висококваліфікованих фахівців, які здатні конкурувати на ринку праці та відповідально й ефективно виконувати свою роботу за фахом. Вихід на рівень світових стандартів не є можливим без досить

валіфікованих фахівців, які здатні конкурувати на ринку праці та відповідально й ефективно виконувати свою роботу за фахом. Вихід на рівень світових стандартів не є можливим без досить

високого рівня володіння іноземною мовою та підвищення ролі самостійної роботи студентів над навчальним матеріалом. Але навчання за традиційними алгоритмами вже не актуальне, тому застосовують усе більше інноваційних педагогічних технологій, зокрема й евристичного навчання, для активізації навчально-пізнавального процесу. Самостійна робота студентів регламентується Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України, затвердженого наказом Міністерства освіти України від 02 червня 1993 р. № 161, згідно з яким навчальний час, відведений на самостійну роботу студентів, визначається робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 від загального обсягу навчального часу, відведеного студентові для вивчення конкретної дисципліни [4].

Сучасні умови інформатизації та впровадження інноваційних освітніх технологій дають можливість студентам працювати самостійно, оскільки саме це дозволяє їм успішно адаптуватися в умовах швидкозмінного суспільства. Значну роль в організації самостійної роботи студентів відіграють ті педагогічні технології, які надають їм доступ до нетрадиційних джерел інформації, дають можливості для творчості, набуття та закріплення навичок, дозволяють реалізувати нові форми й методи навчання. Реалізація завдань, які виникають перед вищою школою, вимагає застосування у викладанні нових форм і механізмів взаємодії викладача і студента, які б стимулювали самостійну пізнавально-творчу діяльність тих, хто навчається, оскільки якісними є тільки ті знання, які людина отримала самостійно (шляхом власного досвіду). Тому наразі актуальною є тенденція до збільшення годин, відведених на самостійну роботу з вивчення дисциплін, зокрема й іноземної мови, в університетах. Уживання таких заходів має дати змогу студентам опанувати уміння та навички самостійної діяльності, що є найважливішою умовою здійснення безперервної освіти особистості загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема успішної організації самостійної роботи у навчальному процесі була актуальною завжди. Вивченням різних аспектів самостійної роботи займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці та педагоги-практики. У наукових роботах В. Буряка, Б. Єсипової, А. Івасишина, В. Луценко, П. Підкасистого, Н. Шишкіної та інших досліджувались сутність поняття самостійної роботи, принципи її організації, розглядалися різні класифікації, вивчалися методи, форми, засоби проведення самостійної роботи, розроблялись методики планування, організації та контролю самостійної роботи. У контексті проблемного і розвивального навчання зазначена категорія вивчалась такими дидактами, як

А. Алексюк, В. Бондар, В. Буряк, В. Євдокимов, О. Кабанкова, І. Лернер, В. Лозова, Ю. Мальований, М. Махмутов, А. Огаркова, В. Паламарчук, В. Петров, П. Підкасистий, О. Попова, О. Савченко, А. Троцько, Н. Шиян, І. Якиманська та ін.

Нові аспекти самостійної роботи у навчальній діяльності розкривають дослідження проблем творчої самореалізації особистості як провідної мети освітніх зусиль у вищій і середній школах США і Європи (Г. Балл, Р. Бернс, Є. Вахромов, А. Маслоу, К. Роджерс, П. Фрейре та ін.). Останні десятиліття характеризуються розробленням і впровадженням нових концепцій та технологій особистісно зорієнтованого навчання, побудованих на ідеях творчої самореалізації студентів. Ідеться про зарубіжні й вітчизняні розробки ідей та технологій нового феномену креативної освіти – евристичного навчання (В. Андреев, Д. Армстронг, І. Бех, М. Гриньова, Н. Гузій, Н. Кічук, О. Демченко, І. Зязюн, А. Король, Б. Коротяєв, О. Кривонос, М. Лазарєв, Л. Левченко, І. Прокopenко, І. Проценко, А. Сбруєва, Н. Тарасевич, А. Хуторської та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових джерел і практики застосування інноваційних технологій для організації самостійної роботи у навчальному процесі дозволив позитивно оцінити наукові зусилля вчених для розв'язання окремих питань актуальної сьогодні проблеми. Водночас залишаються малодослідженими питання організації самостійної роботи студентів в евристичному навчанні для досягнення основної мети – високого рівня пізнавальної самостійності як провідної якості особистості в процесі навчальної та життєвої самореалізації.

Зважаючи на актуальність зазначеної проблеми та ще не достатнє її висвітлення, **мета статті** – продемонструвати реалізацію структурних елементів самостійної роботи студентів в евристичному навчанні іноземних мов.

Виклад основного матеріалу. Із традиційної точки зору самостійна робота полягає в організації індивідуального вивчення студентами навчального матеріалу в аудиторний та позааудиторний час. Метою самостійної роботи студентів є сприяння у формуванні самостійності як риси особистості та важливої професійної якості молодій людині, суть якої полягає у вміннях систематизувати, планувати, контролювати і регулювати свою діяльність без допомоги і контролю з боку викладача. Завданнями самостійної роботи можуть бути засвоєння певних знань, умінь, навичок, закріплення і систематизація набутих знань, застосування отриманих знань для виконання практичних завдань та творчих робіт [3].

Сутнісною специфікою самостійної пізнавальної діяльності в евристичному навчанні є те, що

студенти як суб'єкти, одержавши певні завдання від викладача, мають їх обов'язково переосмислити, перекласти власною мовою (згідно зі своїми знаннями і досвідом), самостійно створити дійовий ряд (із мети, завдань, засобів та методів діяльності, її оцінки). Водночас слід зазначити, що не можна позбавляти їх права звертатися за консультацією до педагога, використовувати навчальні й довідкові матеріали. Викладач має так будувати свої дії, щоб не підказувати студентам чергові дії, а стимулювати їх до творчого мислення, направляти, а не підміняти їх зусилля на всіх етапах виконання (від мотивації, цілепокладання до діагностичних операцій та оцінки й корекції результатів самостійної роботи).

Як і весь педагогічний процес у цілому, самостійна робота відбувається з дотриманням чіткої послідовності компонентів: мотиваційно-цільового, змістовно-операційного, діагностично-корекційного та підсумково-прогностичного.

На першому етапі в процесі реалізації *мотиваційно-цільового компонента* для активізації пізнавальної потреби й пізнавальних мотивів викладач не просто спонукає студентів до самостійного виконання того чи іншого завдання, а й створює особливі педагогічні ситуації взаємодії та стимулювання студентів до самостійного пошуку інформації. Такі ситуації будуються на взаємній співпраці суб'єктів навчання, діалоговій взаємодії, що проявляються у досягненні взаємної згоди, єдності у розумінні цілей спільної діяльності та шляхів її досягнення обома сторонами. Створення суперечностей між реальним та бажаним, між відомим і щойно пізнаним, наведення беззаперечних фактів і доказів, ілюстрація на власному досвіді тощо – це ті мотиваційні чинники, які активізують пізнавально-творчу діяльність та сприяють створенню позитивного клімату в процесі навчання.

У процесі реалізації мотиваційно-цільового компонента відбувається визначення студентами теми і мети самостійної роботи. Усвідомлення значущості результатів пізнавальної самостійної роботи (створених власних продуктів) є одним із головних мотиваційних чинників, який активізує пізнавальну самостійність студентів. Потужним стимулом та ефективним мотиваційним важелем є надання студентам уже на цьому етапі діагностично-критеріального інструментарію для вимірювання результатів праці.

Змістовно-операційний компонент включає засвоєння студентами глибоких теоретичних основ предмета евристичним способом та їх переосмислення, він спрямований на формування навичок здійснення змістовно-операційних дій. На цьому етапі викладач має навчити студентів практичного опанування таких творчих механізмів розв'язання проблеми, як «аналіз через синтез», розв'язання проблеми через постановку низки евристичних

запитань, симуляції тощо. Вибір найбільш сприятливого варіанта дій відбувається згідно з рівнем теоретичної підготовки студентів та рівнем володіння певним операційним інструментарієм.

Діагностично-корекційний компонент, який є обов'язковою частиною навчального процесу, надає студентам можливість самостійно виявляти недоліки та помилки у власних створених продуктах, визначати власний рівень підготовки за чіткими критеріями пізнавальних досягнень для об'єктивної самооцінки, проводити взаємооцінку та самокорекцію. Маючи діагностично-критеріальні характеристики освітніх продуктів, студенти можуть виконувати їх корекцію та вдосконалення. Відповідно до того, що освітній продукт в евристичному навчанні оцінюється з точки зору ступеня його відмінності від заданого, студент може використовувати всі можливі способи і засоби для його створення та захисту. У процесі самостійного створення освітніх продуктів важливим є не стільки відтворення готових знань, скільки ступінь творчого відхилення від них, тобто здатність творчо переосмислити отриману інформацію та трансформувати її в певний продукт. Таким чином, перевірки та оцінки, а також само- і взаємооцінки підлягають розвитку особистісних якостей студента, його творчі досягнення з іноземної мови та рівень засвоєння та випередження освітніх стандартів.

Підсумково-прогностичний компонент виявляється в здатності студентів робити прогноз щодо створених освітніх продуктів, а також вибудовувати власний шлях подальшого вдосконалення та підвищення індивідуального розвитку. Самостійна пізнавально-творча робота привчає студентів до систематичного виконання певних навчальних алгоритмів та сприяє стійкому прагненню до саморозвитку та безперервної освіти.

У процесі вивчення іноземної мови в університеті самостійна робота передбачає послідовне засвоєння нового матеріалу, його закріплення, застосування на практиці, повторення. Ефективність самостійної роботи залежить від її організації, змісту, взаємозв'язку та характеру завдань із певного виду самостійної роботи та результатів її виконання [2, с. 15].

Розглядаючи поняття «самостійна робота» з позицій евристичного навчання, слід наголосити на тих його дидактичних можливостях, які значно поліпшують та вдосконалюють не лише процес самостійного засвоєння матеріалу, а й навчальні досягнення студентів. До них ми можемо зарахувати такі:

– надання навчальному процесу гнучкості та варіативності у визначенні теми, мети, методів та засобів реалізації самостійної роботи відповідно до рівня підготовки студентів, форм проведення навчальних занять;

- забезпечення студентів діагностично-критеріальним інструментарієм із метою варіювання складності завдань, їх обсягу, темпу виконання;
- мотивацію та активізацію самостійної роботи студентів за рахунок застосування інноваційних методів викладання, зокрема й можливості індивідуалізації навчання;
- створення позитивного емоційного клімату навчання;
- здійснення корекції та вдосконалення створених освітніх продуктів, надання можливості оцінювати свої досягнення на всі етапах самостійної роботи, надаючи контролю характеристик систематичності й об'єктивності.

Практичну реалізацію структурних компонентів самостійної роботи в евристичному вивченні іноземної мови пропонуємо розглянути на прикладі вивчення теми "Instructions and procedures" зі студентами-медиками 3 курсу. Самостійна робота студентів полягала у з'ясуванні методик, які використовуються лікарями для підготовки й проведення певних медичних процедур. Мотиваційно-цільовий компонент містив такі заходи: викладач наочно демонструє декілька ситуацій, які відбуваються у палатах, і пропонує висловитись щодо того, що відбувається зараз, що трапилося до цього і яких заходів буде вжито потім. Дискусія дозволяє студентам покращити свій рівень вільного володіння іноземною мовою. Саме в процесі накопичення інформації та її вільного відтворення формується пізнавальна самостійність студентів, оскільки стає цікавим те, чи у правильному напрямку рухалися, чи достатньо аргументів використано, чи є можливим інше розв'язання проблеми тощо. Під час обговорення студенти висловлюють різні думки, а викладач за допомогою низки евристичних запитань намагається наштовхнути їх на пошук правильних відповідей. Наступне завдання передбачає роботу в малих групах і є зверненням до власного досвіду студентів: *Talk about your own experience on the ward for the first time. What was the best or worst experience you ever had on the ward round as a junior doctor?*

Перехід до реалізації змістовно-операційного компонента самостійної роботи здійснювався за рахунок методу «ключових питань». Його доцільно

застосовувати для отримання додаткової інформації в умовах проблемної ситуації чи впорядкування вже відомої інформації в процесі виконання творчого завдання. Так, викладач пропонує такі проблемні ситуації:

- Make sure you know the names of your patients and where they are;
- Find out from the bed manager if any patients have been moved anywhere;
- Check that all the case notes, investigations, and so on are on the ward round;
- Record case histories and results clearly and concisely.

Потім викладач за допомогою евристичних запитань (*хто? що? навіщо? де? чим? як? коли?*) додатково стимулює студентів до виконання творчих завдань. Студенти висловлюють власне бачення проблеми, самостійно аналізують та пояснюють низку явищ, що викликає жваві обговорення та дискусії в аудиторії, оскільки кожен зі студентів може висловити та обстояти свою думку.

Важливим складником у вивченні будь-якої мови є опанування студентами нових понять та мовних зворотів для подальшого оперування ними. Ми пропонуємо таку форму подання лексики з теми "Instructions to the procedure" (табл. 1).

Метод конструювання понять, правил та гіпотез дозволяє розглянути дієслова, які застосовують у процесі виконання процедури, з наочною демонстрацією. Такий спосіб подання лексичного матеріалу залучає студентів до дослідницької діяльності, яка дозволяє практично опанувати лексичні одиниці.

Освітнім продуктом, який студенти мали підготувати самостійно, є демонстрація будь-якої медичної процедури. Для успішного створення цього продукту їм було надано діагностично-критеріальний апарат щодо виконання таких процедур. Тобто в процесі підготовки вони керувалися чіткими інструкціями та критеріями, які враховуються під час оцінки їх продукту. Забезпечення їх діагностично-критеріальним інструментарієм дає змогу студентам корегувати та вдосконалювати власні освітні продукти та продукти інших студентів. Саме в таких заходах реалізується діагностично-корекційний компонент самостійної

Таблиця 1

Use the words to complete the instructions for the procedure and define the name of it

1. _____ the syket.	Prepare
2. _____ 10 drops of CSF into the three-specimen tube.	Wash
3. _____ the point between 1,3/4 where the needle is to be inserted.	Obtain
4. _____ your hands and put on sterile gloves.	Mark
5. _____ consent for the procedure.	Sterilize
6. _____ the area of the patient's back.	Withdraw
7. _____ the equipment on the trolley.	Attach
8. _____ the manometer.	Drain

роботи студентів в евристичному навчанні іноземної мови.

Підсумково-прогностичний компонент передбачає здатність студентів прогнозувати подальше вдосконалення своїх освітніх продуктів та підвищувати рівень саморозвитку шляхом застосування інноваційних методів викладання. Так, студентам запропоновано ознайомитися з текстом "It's my job", автор якого поділився досвідом своєї роботи в лікарні і наголосив на тих труднощах, які можуть чекати на молодого лікаря в процесі роботи. Беручи до уваги власний досвід та досвід інших лікарів, студенти можуть більш чітко спрогнозувати свої подальші професійні дії.

Висновки. Отже, забезпечення реалізації всіх структурних компонентів самостійної роботи з англійської мови передбачало послідовну реалізацію технологічної специфіки творчої діяльності студентів: вільний вибір теми і мети роботи, пошук й формулювання пізнавально-творчої проблеми, виявлення суттєвих її суперечностей, визначення завдань, їх поступове виконання, порівняння свого розв'язання з іншими версіями, отримання (за необхідності) консультації викладача; глибоке, тривале занурення у творчий пошук, застосування у ньому механізмів творчої пізнавальної діяльності; повноцінне використання студентом засобів і методів самоконтролю, поточної корекції

створеного продукту. Саме завдяки евристичному підходу до реалізації структурних компонентів студентам надавалося достатньо часу для виконання завдань, надавалися умови для повного занурення у самостійну роботу, коректна консультація з боку викладача, одногрупників та з інших джерел інформації, можливість своєчасної діагностики та корекції власних освітніх продуктів.

Однак аналіз робіт, присвячених вивченню організації самостійної роботи із застосуванням інноваційних технологій навчання, показав, що багато аспектів цієї проблеми потребують подальшого дослідження, зокрема й уточнення пізнавально-творчих механізмів виконання завдань з іноземної мови та їх теоретичне обґрунтування. Залишається ще не вирішеним питання розроблення методик, котрі б повністю забезпечували ефективність цього процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Козаков В.А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение: учебн. пособие. Киев : Вища школа, 1990. 112 с.
2. Король В.М., Мусієнко В.П., Токова Н.Т. Організація самостійної роботи студентів. Черкаси : Вид-во ЧДУ, 2003. 216 с.
3. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93#Text>